

3. Кучерова С. Модель компетенцій на службі ефективної роботи організації // Менеджер по персоналу. — 2007. — № 10. — С. 16—21.

4. Петрова І. Інтеграційна роль компетенцій у стратегічному управлінні людськими ресурсами / І. Петрова // Україна: аспекти праці. — 2007. — № 8. — С. 23—28.

5. Хміль Ф.І. Управління персоналом: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Ф.І. Хміль. — К.: Академвидав, 2006. — 488 с.

Стаття надійшла до редакції 23.06.2010 р.

УДК 338.242.4: 331.5.024.5

І. В. Терон, канд. екон. наук,
старш. наук. співроб., пров. наук. співроб.,
Рада по вивченню продуктивних сил України
НАН України

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

АНОТАЦІЯ. У статті обґрунтовано суб'єктну базу державного регулювання ринку праці; в контексті основних концепцій ринкового макроекономічного регулювання, визначено основні функції та принципи державного впливу на розвиток ринку праці. З позиції ефективності визначено основні підсистеми методів цього регулювання та сформульовано актуальні напрями реалізації відповідних методів регулюючого впливу держави на просторовий розвиток ринку праці.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Ринок праці, державне регулювання, суб'єктно-об'єктні відносини, функції та принципи державного регулювання.

АННОТАЦИЯ. В статье обосновано субъектную базу государственного регулирования рынка труда; в контексте основных концепций рыночного макроэкономического регулирования, определены основные функции и принципы государственного влияния на развитие рынка труда. С позиции эффективности определены основные подсистемы методов этого регулирования и сформулированы актуальные направления реализации соответствующих методов регулирующего влияния государства на пространственное развитие рынка труда.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Рынок работы, государственное регулирование, субъектно-объектные отношения, функции и принципы государственного регулирования.

ABSTRACT. In the article the subjective basis of state regulation of the labor market are proved; the basic functions and principles of state influence on the development of the labor market in the context of the basic concepts of market

macroeconomic management are considered. The major subsystems methods of this regulation are defined by the standpoint of the effectiveness; the actual directions of implementation of regulating methods of the state's influence on the labor market development are formulated.

KEY WORDS. Market work, government regulation, subject-object relations, functions and principles of state regulation.

Вступ. Наздоганяльний тип економічного розвитку України в ринковий період об'єктивно обумовив незавершеність перетворень, співіснування та взаємодію в економіці «нових» і «старих» економічних інструментів державного регулювання ринку праці. Асиметричність, суперечливість процесів державного впливу, їх відірваність від реалій вітчизняної економіки обумовлюють відповідне генерування й поширення в диспропорцій, кризових явищ в економічному просторі функціонування ринку праці. Можна стверджувати, що зроблений ще у 90-х роках ХХ ст. висновок М. Шаленко про те, що політика зайнятості формується без уявлення про будь-яку цілісну модель, не є вбудованою до загально-економічного механізму реформування [14, с. 21], є актуальним і донині. Тому одним з основних соціальних завдань сучасних українських реформ є модернізація державного регулювання розвитку ринку праці у напрямі підвищення його ефективності як одного з найважливіших інструментів забезпечення якості відтворення людських ресурсів, формування глобальних конкурентних переваг країни і зниження загроз соціального розвитку.

Методологічні, методичні і прикладні питання регулювання розвитку ринку праці в ринковій економіці завжди знаходились у центрі уваги знаних і авторитетних вітчизняних науковців Б. Данилишина, Т. Заяць, А. Колота, Е. Лібанової, Л. Лісогор, В. Онікієнка, І. Петрової, В. Петюха, М. Семикіної та ін., яким належить вагомий внесок у розробку визначеної проблематики. Водночас, нагромаджений в економічній науці досвід вирішення проблем трансформації ринку праці потребує подальшого збагачення новими підходами.

Постановка завдання. Актуальним є поглиблення концептуальних основ теорії державного регулювання економіки з урахуванням не лише реалій сьогодення, а й завдань і особливостей сучасного етапу розвитку національної економіки та загальних тенденцій сучасного світового розвитку, що й визначало мету даної наукової статті.

Результати. Спираючись на результати проведеного аналізу сучасної економічної літератури з методологічних проблем ринку праці та державного регулювання ринкової економіки [2—4; 6; 8;

10], ми визначаємо державне регулювання ринку праці України та її регіонів як цілеспрямовану діяльність, пов'язану з реалізацією державно-владних повноважень суб'єктами публічної влади і регламентовану юридичними нормами, внаслідок чого відбувається безпосередня зміна станів функціонування ринку праці в економічному просторі країни та оптимізація процесів формування попиту та пропозиції на робочу силу в узгодженні з системою довгострокових і поточних пріоритетів соціально-економічного розвитку та загальним курсом реалізації стратегічно важливих соціально-економічних реформ в Україні.

Природу й специфіку державного регулювання визначають насамперед суб'єктно-об'єктні відносини. В узагальненому вигляді суб'єкт державного регулювання ринку праці — це носій певних визначених законом компетенцій, прав і відповідальності в розробці й реалізації регулюючих заходів держави на простір функціонування ринку праці, активний учасник цих регулюючих процесів. Що ж до об'єкта державного регулювання ринку праці, то він визначається її цілями, напрямом впливу і включає соціально-економічні процеси, що відбуваються в просторі розвитку ринку праці в його різноманітних проявах і взаємозв'язках, з урахуванням різноманітних форм і рівнів територіальної організації трудової діяльності.

Якісною особливістю державного регулювання є його багато-суб'єктність і різнооб'єктність. Зокрема, суб'єкти державного регулювання ринку праці, умовно поділяючись на активних і пасивних, реальних і формальних, різняться між собою за функціями, статусом, структурою, суспільним характером, масштабами, організаційними, соціально-економічними способами впливу на економічний простір функціонування ринку праці тощо. В акумульованому вигляді суб'єктна база державного регулювання ринку праці включає окремих посадових осіб (зокрема, Президент України), Верховну Раду України як найвищий у державі законодавчий орган, органи державної виконавчої влади всіх рівнів та органи місцевого самоврядування, а також окремих юридичних осіб (установи, організації і підприємства), громадські організації, недержавні спілки, об'єднання (профспілки, спілки підприємців тощо).

Оскільки державне регулювання ринку праці здійснюється на двох рівнях — державному та місцевому, і тому, відповідно, утримує в собі дві складові частини — державне регулювання «центру» і регулювання самих регіонів, принагідно навести точку зору акад. М. Долишнього щодо опосередкованого урахування регіональних інтересів та суб'єктивізації державного регулювання [9, с. 15], з чо-

го впливає важливість, по-перше, розв'язання проблеми представництва інтересів населення в органах законодавчої та представницької влади різних рівнів, які реалізовані також і через сформовані ними виконавчі структури, по-друге, зростання ролі і значення громадських організацій (напр., профспілок) у розробці і реалізації напрямів державного регулювання, що має бути враховано при розробці доктрин, концепцій, стратегій та планів соціально-економічного реформування в Україні. Необхідно підкреслити, що між суб'єктами регулювання існує динамічна система взаємовідносин залежності, підпорядкування, супідрядності, відносної автономії; зв'язки між суб'єктами різних рівнів і рангів регулювання, які часто міняються місцями, можуть набирати вигляду координаційних, субординаційних, управлінських тощо. В умовах, коли є нагальною вимога регіоналізації управління, посилюється значення територіальних органів управління у регулюванні ринку праці.

На практиці державне регулювання проводиться по відношенню до об'єктів різних видів, у зв'язку з чим регіони різних типів і рангів окреслюють «загальні», «зовнішні» межі об'єктів державного регулювання ринку праці. На відміну від суб'єкта, об'єкт регулювання є підпорядкованою ланкою єдності «суб'єкт—об'єкт регулювання», однак це не робить його пасивним, не впливовим елементом. Це доводить рухомість відносин *суб'єкт—об'єкт державного регулювання ринку праці*. Зміни у функціонуванні суб'єкта і об'єкта впливають на розв'язання суперечностей між ними, сприяють виникненню нових якостей, розширенню цілей, забезпечують перехід суб'єктно-об'єктної взаємодії у нову систему зв'язків і взаємозалежностей.

Система державного регулювання ринку праці утворюється підсистемами цілей, які визначають і включає сукупність реалізованих функцій та відповідно, методів, засобів і ресурсів. Розвиваючи положення 117-тої Конвенції МОП [5] та з урахуванням актуальних завдань соціально-економічної модернізації країни метою державного регулювання ринку праці України та її регіонів має бути забезпечення якості трудового життя та добробуту населення до рівня стандартів найрозвиненіших постіндустріальних країн світу, формування сприятливого соціального клімату та досягнення соціальної згоди і на цій основі — формування глобальних конкурентних переваг країни.

Шляхи досягнення означеної нами мети передбачають розв'язання проблем та суперечностей функціонування ринку праці країни та її регіонів, що дасть змогу перейти нового, постіндустріального режиму територіального розвитку, в межах якого буде

забезпечена необхідна позитивна динаміка параметрів рівня і якості життя населення та стале, збалансоване і взаємонепорушне відтворення соціального та господарського потенціалів територій і держави в цілому. Такі найважливіші хронічні проблеми української економіки торкаються насамперед: підвищення конкурентоспроможності людських ресурсів та формування простору інноваційної праці; функціонування інфраструктури ринку праці; регулювання економічного циклу розвитку ринку праці та нагромадження трудових ресурсів; постіндустріальних трансформацій структури зайнятості; формування вартості робочої сили та обґрунтованого визначення її ціни; формування ефективних соціально-трудова відносин, включаючи відносини між роботодавцями й найманими працівниками; між- та внутрішньо регіональної взаємодії ринків праці усіх рівнів та відповідної міграції трудових ресурсів.

Разом з тим, оскільки державне регулювання ринку праці здійснюється на двох рівнях — державному та місцевому, і тому, відповідно, утримує в собі дві складові частини — державне регулювання «центру» і регулювання самих регіонів, необхідно підкреслити актуальність реалізації таких складових регіонального аспекту державного регулювання ринку праці, як:

- стимулювання ефективного соціально-економічного розвитку регіонів та сприяння вдосконаленню територіальної організації суспільства;
- узгодження загальнодержавних та місцевих інтересів з урахуванням природи сучасних регіональних процесів та цілей і завдань розвитку суспільства;
- перерозподіл робочої сили в економічному просторі країни;
- упорядкування та спрямування перебігу економічних процесів на регіональних ринках праці.

На усіх рівнях управління державне регулювання ринку праці України та її регіонів виступає як поліструктурна категорія і охоплює основні сфери діяльності і сторони функціонування суспільства. Зокрема:

— у *технологічному аспекті* державне регулювання ринку праці — це форма прискорення переходу до новітнього технологічного укладу, трансформації структури зайнятості відповідно до інноваційної моделі розвитку економіки;

— у *геополітичному аспекті* державне регулювання ринку праці — це спосіб досягнення стратегічних національних цілей (вплив на трудову міграцію, зміна присутності на світових ринках праці тощо);

— в *економічному аспекті* державне регулювання ринку праці — це спосіб сприяння реалізації трудоресурсного капіталу як засобу накопичення багатства;

— в *інституційному аспекті* — це фактор удосконалення інфраструктури, логістичних каналів руху інформації щодо робочої сили та подолання асиметрії в аспекті узгодження ринку робочих місць та робочої сили;

— у *соціальному аспекті* державне регулювання ринку праці — засіб створення підґрунтя для забезпечення прогресивної трансформації зайнятості, удосконалення умов праці, досягнення високих стандартів добробуту та соціального обслуговування тощо.

Множинність функцій, через які реалізується діяльність держави, визначаються складністю завдань, що стоять перед нею. Беззаперечним, на нашу думку, є підхід [4, с. 167], згідно якого держава має створювати умови для людської діяльності, задоволення потреб людей згідно із загальнолюдськими моральними цінностями, схваленими суспільством нормами, правилами і звичаями. Розглядаючи методологічні аспекти державного регулювання, доречно зазначити, що сучасний дослідник А. Гершенкрон виділяє два аспекти функцій держави в наздоганяючому суспільстві [12, с.19; 13; 14]: перша група функцій діяльності створює загальну основу для структурної трансформації і прискореного економічного зростання; друга група являє собою сукупність соціально-економічних регуляторів, що трансформують зростання з принципово можливого, потенційного в реальний. І хоча скласти повний перелік функцій держави неможливо, водночас є основні функції держави, які забезпечують нормальне функціонування і розвиток ринку праці. На погляд автора, крізь призму оцінки основних концепцій ринкового макроекономічного регулювання (кейнсіанської, неоліберальної, монетаристської, В. Ойкена, Я. Тінбергена, Р.А. Масгрейва) та необхідності реалізації основних положень доктрини «ефективної держави», головну суть функцій держави щодо її впливу на розвиток ринку праці можна звести до наступних:

- *алокатійної* (вплив на розподіл обмежених національних ресурсів та забезпечення справедливого та ефективного розподілу результатів ринкового розвитку);

- *дистрибутивної* (забезпечення суспільного відтворення в необхідних пропорціях і масштабах; коригування руху робочої сили та робочих місць відповідно до поточного і перспективного сукупного попиту та сукупної пропозиції робочої сили);

- *конкурентної* (стимулювання економічної активності та підвищення конкурентоспроможності робочої сили, забезпечення

умов для економічної свободи економічно активного населення на ринку праці та недискримінаційного доступу до можливостей реалізації інтересів щодо трудової діяльності усіх економічних акторів і підтримка конкурентного порядку в сфері зайнятості);

- *антикризової, або стабілізаційної* (підтримка високого рівня зайнятості та недопущення занадто великого розриву у рівнях якості трудового життя різних когорт населення при достатній стабілізації економічного циклу та темпів економічного зростання);

- *партнерської* (встановлення соціального партнерства з підприємницькими колами, профспілками та громадянським суспільством; підтримку балансу соціально-економічних інтересів різних верств населення а просторі соціально-трудоких відносин);

- *захисної* (розкривається у двох аспектах: по-перше, забезпечення державою захищеності економічно активного населення та домашніх господарств у цілому перед факторами ринкового ризику, по-друге збереження цілісності територіального простору країни).

Важливою складовою проблемного поля теорії та методології державного регулювання є принципи — як керівні регламентуючі правила, основні положення та поведінкові стандарти учасників державного управління, визначають зміст, організаційну структуру і ефективну взаємодію компонентів державного регулювання та досягнення бажаних параметрів функціонування ринку праці. проведений аналіз засвідчив відсутність єдиного концептуально цілісного підходу до створення комплексної системи принципів державного регулювання ринку праці країни та її регіонів.

У концептуальному плані обґрунтування фундаментальних принципів державного регулювання ринку праці має базуватися на загальних положеннях сучасної ідеології соціальної політики, державного управління економікою та характерних особливостях управління соціально-економічним розвитком регіонів. Узагальнюючи існуючі методологічні підходи до розробки різних напрямів державного регулювання (зокрема, напр.: [1; 2; 3; 6]), можна зробити висновок, що для ефективного розв'язання проблем ринку праці необхідно дотримуватися таких вихідних методологічних положень у складі таких груп:

— *універсальні (загальні) принципи*, які визначають зміст державного керування, організації та побудови його структури: законності та правової забезпеченості; легітимності; оптимальності та економічної доцільності; пріоритетності вирішення соціальних завдань і етапності у досягненні цілей; збалансування критеріїв соціальної справедливості та загальнодержавної ефективності; системності та комплексності; субсидіарності; періодичного мо-

ніторингу за ефективністю та наслідками здійснених чинних регуляторних заходів; відповідальності і контролю; прозорості і послідовності рішень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування стосовно регуляторних дій; партнерства; координації та оптимального поєднання триєдиних складових: державного управління і регулювання, самоуправління й саморегулювання, ринкового регулювання;

— *спеціальні принципи*, що торкаються регіонального аспекту розвитку ринку праці: територіальної цілісності держави і політичної стабільності; просторової адаптивності (урахування особливостей соціально-економічного розвитку регіонів); відповідності розвитку людських ресурсів і соціально-трудова відносин; врахування територіального поділу праці; урахування лагу та віддалених наслідків у довгостроковій перспективі; врахування складної системи ієрархічних взаємозв'язків регіональних ринків праці в економічному просторі; збереження цілісності основних функціональних компонентів його соціально-економічного простору функціонування ринку праці.

Формування і розвиток в Україні високопродуктивного, інтегрованого у конкурентну ринкову систему господарювання ринку праці можливі лише на основі тісного функціонального взаємозв'язку та узгодженості між такими важливими підсистемами державного регулювання цього сегменту економіки, як нормативно-правова, інституційно-організаційна, соціально-економічна, фінансово-кредитна, структурна, податкова, інвестиційна, протекціоністська. однак нерозвиненість і незбалансованість протягом тривалого часу методів державного регулювання ринку праці зумовлює домінування стихійних процесів на ринку праці, недостатню регульованість процесів відтворення та використання робочої сили. унаслідок цього тривале відпрацювання та апробація у практичній діяльності найефективніших методів та форм регулювання може ускладнити процеси регулювання обігу робочої сили.

Висновки. На сьогодні виокремлені складові теоретичного підґрунтя державного регулювання ринку праці ще не сформувалися у структурно цілісну і несуперечливу систему. З метою упередження небажаного розвитку подій необхідно передбачити реалізацію відповідних методів регулюючого впливу держави на просторовий розвиток ринку праці, зорієнтованих на: надання переваги інтенсивним важелям ведення господарства над екстенсивними; активізацію тих економічних інструментів, які сприяють розвитку ринкової конкуренції та економічної активності населення в аспекті переходу до нової парадигми соціальних

відносин «welfare from workfare»; посилення гнучкості та зміщення акцентів з регламентуючих і обмежуючих заходів на стимулюючі, з регулювання попиту на робочу силу на регулювання пропозиції; з впливу на кількісні параметри робочої сили на вплив на якісні характеристики тощо. Разом з тим, виконання державною своїх функцій в аспекті регулювання ринку праці країни та її регіонів має бути підпорядковане всебічній структурній модернізації економіки; активному входженню України у міжнародну систему розподілу праці.

Щодо перспектив подальших наукових розробок в даному напрямку, то вони, на думку автора статті, мають передбачати дослідження критеріїв системного аналізу державного регулювання ринку праці України, а також оцінку ефективності інституційних механізмів такого регулювання.

Література

1. Бакуменко В.Д., Князев В.М., Сурмін Ю.П. Методологія державного управління: проблеми становлення та подальшого розвитку // Вісник УАДУ. — 2003. — № 2. — С. 18—20.
2. Государственное регулирование экономики: учебник / изд. 2-е, перераб. и доп. / общ. ред. Кушлина В.И. — М.: Изд-во РАГС, 2005. — 828 с.
3. Гриньова В.М., Новікова М.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. — Х.: ВД «ІНЖЕК», 2004. — 756 С.
4. Диба М.І. Регулювання в сучасній економічній системі. — К.: КНЕУ, 2000. — 220 с.
5. Конвенция МОП № 117. Об основных целях и нормах социальной политики. [электронный ресурс]. — режим доступа: <http://dnor.com.ua/dnaop/act14102.htm?cats=189|187>
6. Новосельцева Г.Б. Трансформация государственного регулирования современной экономики. — М.: Экономические НАУКИ, 2006. — 256 с.
7. Політика регіональних органів влади: теорія і практика: Монографія / В.П. Єлагін, В.В. Лісничий, О.Д. Куценко та ін.; за заг. ред. В.П. Єлагіна. — Х.: Вид-во Харрі Наду «МАГІСТР», 2004. — 180 с.
8. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / [Заяць Т. А., Куценко В. І. та ін.]; за заг. ред. Б. М. Данилишина. — 2-ге вид. доповн. і перероб. — РВПС України НАН України. — Черкаси : БРАМА-УКРАЇНА, 2006. — 620 С.
9. Регіональна політика: методологія, методи, практика / відп. ред. акад. М. Долішній; НАН України, ін-т регіон. дослідж. — Л., 2001. — С. 15.
10. Український ринок праці: особливості розвитку та ефективність функціонування / [І. Л. Петрова, В.В. Близнюк, Г.Т. Куліков та ін.]; за ред. І.Л. Петрової; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. — К., 2009. — 368 с.
11. Шаленко М. Яка політика зайнятості потрібна Україні? // Україна: Аспекти праці.— 1995. — № 1—2. — С. 21—28.

12. Gerschenkron A. Continuity in History and other Essays. Cambridge, Mass: The Belnap Press, 1968.

13. Gerschenkron A. Economic Backwardness in Historical Perspective: A Book of Essays. Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press, 1962.

14. Gerschenkron A. Europe in the Russian Mirror. Four Lectures in Economic History. Cambridge: Cambridge University Press, 1970. P. 19.

Стаття надійшла до редакції 29.06.2010 р.

УДК 325.1

М.В. Тимошенко, аспірант,
УО «Белорусский торгово-экономический
университет потребительской кооперации»

МИГРАЦИОННЫЙ КЛИМАТ СТРАНЫ (РЕГИОНА): СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ И МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена вопросам оценки совокупности условий для миграции трудовых ресурсов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Миграция населения, миграционный поток, факторы миграции трудовых ресурсов, миграционный климат.

АННОТАЦІЯ. Стаття присвячена питанням оцінки сукупності умов для міграції трудових ресурсів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Міграція населення, міграційний потік, фактори міграції трудових ресурсів, міграційний клімат.

ABSTRACT. The article is devoted to the problems of the estimation of the aggregate of conditions for labour migration.

KEYWORDS. Migration of population, migration flow, factors of labour migration, migration climate.

Совокупность многогранных факторов внешней среды, определяет объемы, направления и интенсивность миграционных потоков. В этой связи одной из основных функций регулирования территориальных перемещений населения, формирующей информационную базу для определения направлений регулирующих воздействий, является мониторинг и сравнительный анализ факторов внешней среды. На наш взгляд, целесообразным является введение в научный оборот понятия «миграционный климат»,